

Elias Lönnrot ja Suomen itsenäisyys

RISTO PIEKKA
luotoimitus@media.fi

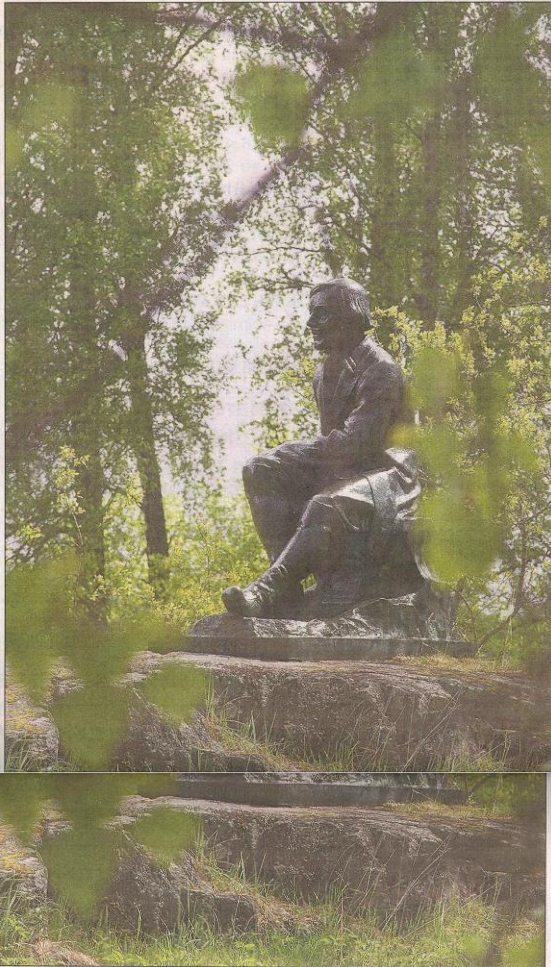
SAMMATTI! "Eri lailla ovat monet luonnon lahjat ihmisten välillä jaetut, toisella ei ole mitään, toisen rikkaudelle ei tietä ääriä. Mutta parhaat ja kalliimmat lahjansa on luonto kuitenkin antanut yhteisiksi kaikille, niin hyvin sille, jolla omaisuus puuttuu, kuin sille, joka hallitsee äärettömiä tavaraita. Semmoisia lahjoja on meillä myös isänmaamme, meidän kaikkien paras omaisuutemme ja kallisarvoisin maallinen tavaramme. ---
Tosiakaan isänmaamme ei ole mikään tyhjä sana, kuin lyhytmieliset välistä arvelevat. Tässä johtuu mieleeni vanha latinalainen sananpars: ibi patria, ubi bene so. Isänmaa on siinä, missä parhain eletään. ---
Käykäämme siis sitä heidän (Kalevalan merkkihenkilöt) viitoittamaa tietä ja pyytäkäämme kunnostaa isänmaatamme tieteillä, taiteilla ja muilla urosteilla. Suurin rakkautemme olkoon aina isänmaahamme kiinnitetty, suurin rikkautemme sen laillinen turva ja vapaus, ja suurin maallinen ilomme sen kaikinpuolinen onni ja menestys. Eläköön armas isänmaamme!"

Näin puhui Elias Lönnrot 25. helmikuuta 1862. Tilaisuus oli Tammikuun valtiokunnan juhlaillallinen. Keisari Aleksanteri II oli asettanut sen valmistelemaan seuraavana vuonna pidettävää "emme maat".

Näin puhui Elias Lönnrot 25. helmikuuta 1862. Tilaisuus oli Tammikuun valtiokunnan juhlaillallinen. Keisari Aleksanteri II oli asettanut sen valmistelemaan seuraavana vuonna pidettävää eduskunnan kokoontumista. Elias Lönnrot ei ollut tuon valtiokunnan jäsen, mutta hänet oli kutsuttu tilaisuuteen pitämään suomenkielinen puhe. Tilaisuus Zakarias Topelius on kutsunut Suomen ensimmäiseksi poliittiseksi illanvietoksi. Mielenkintoista on, että tuota vuoden 1863 eduskuntaa pidetään suomalaisen parlamentin aloituksen ja sitä vartenin v. 2015 eduskunnan 150-vuotisjuhla.

Kalevala

Elias Lönnrot saavutti vuonna 1835 ilmestyneellä Kalevala-teoksellaan kansallisen ja kansainvälisen kuuluisuuden. Siitä tuli länsimaiden kahdeksas tunnustettu kansalliseepos. Kalevala on Lönnrotin rakentama kokonaisuus suomalaisista muinaisrunoista. Siinä on kolme kokonaisuutta: muinaishistoria, sankari aika ja kansakunnan muodostuminen. Mihin tuo Lönnrotin luoma Kalevala sitten rakentui?
Taustana on ennen kaikkea 1800-luvulla vallinnut kansallisuusaate, mutta myös romantiikka. Kansallisuusaate perustana oli kaksi asiaa: oma muinaishistoria ja oma kieli. Tuolloin myös ajateltiin saksalaisen filosofin Herderin mukaisesti, että kansarunot kuvastavat kansan sielua, mutta myös kansallishenkeä. Se taas syntyy samaa kieltä puhuvien ihmisten välisestä

Elias Lönnrot keksi useita yhä käytössä olevia suomenkielisiä sanoja, esimerkiksi sanat äänioikeus, sivistys ja ruhtinaskunta.

yhteisymmärryksestä. Kyse oli ennen muuta kulttuurisesta kansallisuusaatteesta. Kalevala vahvisti suomalaisten tietoisuutta oman kansallishengestänsä. Se oli suomalaisille osoitus siitä, että Suomenkin kansa on kulttuuriansa. Onkin sanottu, että Kalevala on suomalaisen kulttuurin keskeisin monumentti. Sitä ylistettiin suurenmoisena kirjallisuutena ja julkaisemalla onkin ollut erityisen kannustava vaikutus sivistykselliseen, muuhun yhteiskunnallisiin poliittisiin ja taloudellisiin toimintaan, taide ja kulttuuripolitiikka mukaan lukien.

Elias Lönnrotin monista kirjoituksista, kirjeistä ja puheista löytää hänen keskeiset pontimensa seuraavista teemoista: sivistyneistö pitää kansallista, kansakunta pitää sivistystä ja kansakunnan elintaso pitää nosta. Nämä teemat ovat ymmärrettäviä kun muistaa 1800-luvun suomalaiset olosuhteet: asukkaita v 1809 alle 900.000 ja v. 1870 vajaa 1,8 miljoonaa, yli 90 prosenttia puhui erilaisia suomenkielien murteita, suomalaisia kouluja ei ollut ennen vuosikymmeniä jälkipuo-

koa ja elintaso oli vain murto-osa nykyisestä.

Suomen kieli

Kansallisuusaatteeseen liittyi olennaisena kieli. Suomen kirjakieli oli käytännössä Agricolan aikaista eli 1500-luvulta ja puhekieli oli siitä irtautunut. Ruotski oli virallinen kieli. Elias Lönnrot asetti tavoitteekseen suomen kielen kehittämisen selkeäksi, että kirja- ja puhekieli vastaisivat toisiaan ja että suomesta tulisi tasavertainen ruotsin kielen kanssa. Toisin kuin sen ajan toinen suurimmies J.W. Snellman, Lönnrot kannatti ajattelua "yksi kansa, kaksi kieltä". Tavoitteita Lönnrot toteutti kirjoittamalla sanomalehtiin kansanomaisia ja opettavia artikkeleita suomeksi, tieteellisiä ja yhteiskunnallisia keskustelun liittyviä ruotsiksi, kirjoittamalla opaskirjoja mm terveydestä ja lastenhoidosta sekä ennen kaikkea mammuttimaisella suomi-ruotsi-sanakirjalla. Siinä on peräti yli 200.000 suomen kielen sanaa.

Ansiotaan suomen kielen kehittäjänä Elias Lönnrot on saanut kunniaakseen myös suomen kielen toisena

isänä. Mielenkiintoista on, että omassa lehdessään Mehiläisessä Lönnrot julkaisi ensimmäisenä suomen kielen kielipöytä suomen kielellä ja eräissä sanomalehdissä suomeksi matematiikan alkeet opastukseksi ja ohjeeksi koulua käymättömälle suomenkielille enemmistöille. Suomen kielen asema muuttui vuonna 1863 Paronin nimmellä. Siellä senaatori J.W. Snellman ja keisari Aleksanteri II sopivat, että suomen kielestä tulee tasavertainen ruotsin kielen kanssa vuoteen 1883 mennessä. Tämän päätöksen toteuttaminen edellytti, että oikeuslaitosta ja viranomais-toimintaa varten pitää olla tarvittava suomenkielinen sanasto. Niinpä Elias Lönnrot käänsi kaksi juridikkien ruotsinkielistä kirjaa suomeksi. Näin oli kummallakin kielellä samaa merkittävät sanat.

Käännöstyöt toivatkin suomen kieleen noin tuhat juridikkien ja hallinnon termiä. Tämä oli välttämätöntä, koska muutoin tasavertaisuuspäätöstä ei olisi voinut toteuttaa. Virkamiesten suomen kielen taidosta otettiin esimerkiksi Helsingin yliopiston suomen kielen lehtorin C.A. Gottlundin

Paikkarin torppa Sammatissa on Elias Lönnrotin syntymäkot.

lausuma 1840-luvulta: neljännes puhui arkisuomea, vajaa 15 prosenttia ymmärsi kirjakieltä ja 2-3 kirjoitti suomea!

Kansallisen valtion synty edellytti, että ensin oli rakennettava taloudelliset, yhteiskunnalliset ja sivistykselliset edellytykset. Taloudelliset edellytykset paranivat 1800-luvun jälkipuoliskolla selvästi. Samoin yhteiskunnalliset edellytykset kuten hallinto ja puolueidenkin muodostus alkoi 1860-luvulla. Sivistyksen edellytyksiä luotiin kansakouluja ja kirjastoja perustamalla, kansallisella suomenkielillä kirjallisuudella ja kansalaisjärjestöillä. Erityisen merkittävä oli Zakarias Topeliuksen "Maamme-kirja". Se kuului kansakoulujen suomen kielen oppikirjana vuodesta 1881 lähtien. Siinä oli pitkät osiot Kalevalasta ja Elias Lönnrotista suomalaisuuden aikaansaajana.

Elias Lönnrot ei ollut kielifilosofi tai kielen tutkimus-

metodin kehittäjä, kuten Aarne Anttila toteaa Elias Lönnrotin elämäkerrassa. Lönnrot oli sen sijaan oivalinaneppä, kansankielen kertaaja ja julkaisija sekä kielipöytä kehittäjä.

Itsenäisyyden sanasto

Tarvittiin myös selkeä suomenkielinen sanasto, jota tarvittiin valtiollisessa toiminnassa, uudessa kansallisessa demokratiassa (tosin rajallisessa) ja kansalaisjärjestöissä. Myös itsenäisyyshetimitä. Tällöin palataan jälleen kerran Elias Lönnrotiin.

Oheessa on pieni kooste Elias Lönnrotin keksimistä tai muokkaamista sanoista: itsenäinen, itsenäisyys, tasavalta, äänioikeus, ruhtinaskunta, sopimus, sivistys, mietintö, asiakirja, aloite, kansallisuus, kirjelmä, käsite, sisältö, viesti ja johtava. Meille tänään niin tulla tavallisia, mutta jonnekin ne pitivät kuitenkin keksiä 150 vuotta sitten.

Elias Lönnrot kehitti suomen kieltä myös ihmisten arksen sanavaraston laatijana. Tätä työtä hän teki ennen muuta aktiivisena opettavien tarinoiden ja artikkeleiden laatijana sekä kirjoituksillaan Suomen historiasta. Myös Kalevalasta muodostui lukuisia uusia sanoja kieleen. On laskettu, että tälläkin hetkellä arkkielessä on noin 200 sanaa Kalevalasta.

Elias Lönnrot

- ▶ 9.4.1802 – 19.3.1884 Sammatti
- ▶ Kalevalan luoja
- ▶ Lääkäri
- ▶ Kielitieteilijä
- ▶ Lehtimies
- ▶ Runoilija
- ▶ Tutkimusmatkailija

Arkkielessä sanoista esimerkkeinä ovat muun muassa: nuoris, kirjallisuus, hyve, pahe, luettelo, osoite, siirtolainen, julkaista, vaalia, mielijohde, sydänpöytä, suudelma, urhea, pätevä, apea, etevä, äänikielinen ja mahtipontinen.

Elias Lönnrotin lakikielten käännöksistä lasketaan suomen kieleen tulleen noin tuhat termiä ja sanaa. Hänen kasviopin kirjansa tuotti valtaosan kasviopin sanoista. Lääkärin tekemänä lääketieteen kirjat ja oppaat taas muodostivat sen ajan lääketieteessä valtaosan suomenkielisistä sanoista. Suomalainen lääkärisaura Duode-

ciin perustettu 1886, on jatkanut ansiokkaasti Lönnrotin aloittamaa käännöstyötä ja tekee sitä jatkuvasti, mikä on hyvin tärkeä lääkäri- ja potilaspuheita.

Merkitys ja maine

Merkitys ja maine

Suomen historian kannalta pidän Elias Lönnrotin hänen käsittelemättömän monipuolisessa työssään keskeisimpinä aikaansaannoksina suomalaisen kansallisuusaatteen herättämistä, kansakunnan hengen syntymistä, ymmärryksen luomista omasta historiasta ja mahdollisuuksista sekä suomen kielen kehittämistä. Ne yhdessä muodostivat vahvan, kestävä ja pysyvä säikeen Suomen tiellä valtiolliseen itsenäisyyteen.

Esimerkkinä tästä on seuraava katkelma Kansanvalistusseurasta ja silloisesta kansalaistoiminnasta: "Kommellä vietettiin kuonena 1876 juhlaa "mainion suomalaisen Elias Lönnrotin kunniansi ja Kansanvalistusseuran hyväksi". Illan ohjelman kuului esitelmä Elias Lönnrotista, minkä jälkeen laulettiin seisaaltaan Maamme-laulu. Juhlajoin kansallista mieltä vahvistettiin dramattisoin elin: kun valkijat syytettiin, ilmestyi kuusimajan päälle teltta sanat "Eläköön Suomi".

▶ Kirjoittaja on Sammattiseuran ry:n ja Paikkarin torpan tuki ry:n puheenjohtaja